

АРЕФЬЄВА Наталія Георгіївна,

доктор філологічних наук, професор кафедри суспільних наук Одеського національного медичного університету; вул. Ольгівська, 13, м. Одеса, 65082, Україна; професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 0958663287; e-mail: n.arefieva@onu.edu.ua; ORCID ID : <https://orcid.org/0000-0002-4974-9157>.

СОНЦЕ В ДЗЕРКАЛІ БОЛГАРСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. *Метою* статті є аналіз концепту «сонце» в болгарській фразеології. *Об'єкт* дослідження становлять фраземи, що групуються навколо цього концепту; *предмет* — їхня лінгвокультурна своєрідність. У студії в межах лінгвокультурологічного підходу використано як загальнонаукові методи — описовий і порівняльний, метод аналізу та синтезу, так і суто лінгвістичні, зокрема метод лінгвокультурної інтерпретації, концептуальний аналіз, метод структурно-семантичного моделювання. *Наукова новизна* розвідки визначається тим, що вперше у зарубіжній і вітчизняній лінгвістиці досліджено концепт «сонце» на матеріалі болгарської загальнонародної і діалектної фразеології на тлі фразеології інших слов'янських мов, зокрема української і російської. Отримані результати дослідження дають змогу дійти **висновків** насамперед щодо сакралізації сонця в усіх трьох мовах, яке співвідноситься з релігійним кодом культури, вирізняється винятково позитивним забарвленням, що сягає своїм корінням архаїчної традиції вшанування сонця і пов'язано зі сформованою в межах цієї традиції усталеною системою народних обрядів, ритуалів і звичаїв. Водночас, проведене дослідження дає змогу акцентувати на деяких відмінностях в уявленні сонця в різних фразеологічних картинах світу та його асоціаціях із чимось буденним і звичним. *Практична цінність* полягає в можливому використанні результатів дослідження в галузі фразеології, лінгвокультурології, етнолінгвістики, когнітивної лінгвістики, лінгвосоціології, міжкультурної комунікації, перекладознавства. *Перспективи* дослідження вбачаємо у подальшому ґрунтовному вивченні болгарської фразеологічної картини світу в межах астрономічного лінгвокультурного коду.

Ключові слова: болгарська фразеологія, концепт «сонце», лінгвокультурний код, фразеологізм, фразеологічна картина світу, українська мова, російська мова.

Постановка проблеми. Концепт «сонце» — один із найважливіших складових астрономічного лінгвокультурного коду, дослідження якого в сучасних лінгвістичних студіях набуває все більшої

актуальності і характеризується насамперед залученням фразеологічного матеріалу, загальнонародного, і діалектного, як найяскравішого й найобразнішого підґрунтя для лінгвокультурологічних, концептологічних, етнолінгвістичних досліджень, досліджень із теорії і практики перекладу та між-культурної комунікації.

Зв'язок із попередніми та суміжними дослідженнями. Дослідження *астрономічного* лінгвокультурного коду загалом, окремих концептів, що його наповнюють, і концепту «сонце» зокрема на матеріалі фразеології представлено в деяких попередніх наших роботах (дивіться, наприклад, один із розділів нашої докторської дисертації «Фразеологія російських переселенських говірок Півдня України: лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти» [2, с. 259–265] або дослідження концепту «небо» в межах цього ж коду на матеріалі болгарської фразеології [1]). Дослідження астрономічного (астрального) коду на матеріалі української фразеології відображено в монографії Л. В. Савченко «Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти» [14, с. 169–170]; на матеріалі російської, української, румунської фразеології — у роботах Н. І. Арікової [3; 4]. Цікавими видаються спостереження щодо сакралізації сонця у болгарській міфології та фольклорі в науковій розвідці А. Калянова й Д. Анчевої [11]; у глибокому аналізі культурної семантики архаїчних фразеологізмів, *чес. zlaté prasátko* та *сонячний зайчик* (*рос. солнечный зайчик*, *білор. сонечны зайчик*), — у роботі Л. І. Даниленко [7]; у перекладознавчому аспекті на матеріалі деяких слов'янських і англійських сталих сполук, що віддзеркалюють міфологічне підґрунтя *сонця* і *місяця*, — у роботі О. І. Іліаді і І. М. Дерік [9]. Зокрема, Л. В. Савченко, запропонувавши розгалужену класифікацію етнокодів народної духовної культури, в межах астрального етносубкоду культури виокремлює *солярний*, *селенарний* та *астрологічний* етномікрокоди, які закарбовують уявлення давньої людини про *сонце*, *місяць* і *зірки* [14, с. 170]. Н. І. Арікова, дослідивши базові складові астрономічного лінгвокультурного коду на матеріалі української, російської і румунської фразеології, відзначає виключно позитивну символіку сонця в усіх трьох мовах; проте, за спостереженнями авторки, у порівнянні з концептом «небо» сонце виявилось менш репрезентативним [4, с. 52–53].

Формулювання завдань. Мета дослідження полягає у визначенні лінгвокультурної своєрідності болгарських фразеологічних одиниць (далі ФО), що групуються навколо концепту «сонце» (*болг.* «слънце»), на тлі інших слов'янських мов, зокрема української і російської, що зумовлює постановку таких завдань: 1) здійснити суцільну вибірку фразеологізмів болгарської мови, які вербально або семантично відбивають концепт «сонце»; 2) з'ясувати лінгвокультурний зміст таких фразеологізмів; 3) визначити спільне й відмінне у фразеологічному відбитті концепту «сонце» в болгарській, українській і російській мовах.

Матеріал і методи дослідження. Матеріал розвідки становили болгарські фраземи, що групуються навколо концепту «сонце» (усього 43 фраземи); джерелом фактичного матеріалу — фундаментальні Фразеологічні словники болгарської мови: «Фразеологичен речник на българския език» (далі ФРБЕ) і «Нов фразеологичен речник на българския език» (далі НФРБЕ). Залучено дані деяких Фразеологічних та загальних словників української і російської мов, зокрема регіональних: «Фразеологічний словник української мови» (уклад. В. М. Білоноженко та ін., далі ФСУМ 1993); «Фразеологічний словник української мови» В. Д. та Д. В. Ужченків (далі ФСУМ 1998), «Фразеологічний словник східнослов'янських і степових говірок Донбасу» цих же авторів (далі ФССССГД); підготовлений і виданий нами у 2020 році «Фразеологічний словник російських говірок Одещини» (далі ФСРГО); інші словники і наукові розвідки, присвячені дослідженню концепту «сонце».

У студії в межах лінгвокультурологічного підходу використано як загальнонаукові методи — описовий і порівняльний, метод аналізу та синтезу, так і суто лінгвістичні: метод лінгвокультурної інтерпретації, концептуальний аналіз, метод структурно-семантичного моделювання.

Наукова новизна розвідки визначається тим, що концепт «сонце» на матеріалі болгарської фразеології вперше у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці розглянуто на тлі інших слов'янських мов, зокрема української та російської.

Виклад основного матеріалу дослідження. У підґрунті осмислення сонця в народній свідомості лежать багатовікові народні спостереження.

Сонце у болгарській фразеології представлено дуально. З одного боку, Сонце — сакральна субстанція (І. Георгієва акцентує на широкому розповсюдженні культу сонця на болгарських землях ще за часів кам'яного віку [6, с. 21–22]), що віддзеркалює, приміром, діалектна ФО *пикал сьм срещу слънцето* (*букв. мочився на сонці*) — *ірон.* «не мати жодних гріхів, бути невинним» [ФРБЕ, т. 1, с. 118]. Сакралізація сонця вербалізована і в інших слов'янських мовах. Недарма звертання «сонечко», «сонце» активно вживаються в східнослов'янських мовах та вирізняються винятково позитивним забарвленням, транслюючи конотації ніжності, ласки і любові, тобто «материнські», «сакральні», «божествені» конотації, пор. ФО *как солнце праведное* — *схв.* «про дуже хорошу людину»: *Маминька май была как сонце праведное, фсем памага́ла. Йіе люди дбрым слова́м паминяють* (Прим., 2017–2018) [ФСРГО, с. 109]; *перм. христово солнышко*; *рос. народн. солнце с землёй женятся* «про прихід літа» [13, с. 28], а також загальновідоме прислів'я *Правда светлее солнца*. Л. В. Савченко зосереджує увагу на космонімах *сонце* і *місяць*, які в культурі набувають образ-

но-метафоричного значення, підкреслюючи їхню кореляцію з опозицією «позитивне — негативне» і сакралізацію Сонця: «Сонце — цар денного Неба, символ центру буття. Не випадково Сонце наділене такими епітетами, як святе, праведне. Його величність підтверджується **ФО під сонцем; місце під сонцем; хай ніколи сонце на мене не засвітить**» [14, с. 170]. В. В. Жайворонок у книзі «Знаки української етнокультури» наводить численні народні сакралізовані найменування сонця як «символу Всевидючого божества, Вищої космічної сили, Центру Буття, Матері Всесвіту, осяяння, слави, величі»: *Око Божє, Дід-Всевід, Сонце Праведне, Сонце Красне (Пресвітле), Дажбѡг, Божич, Білобѡг, Ярило, Ладо* та інші, а також фольклорні «Божі» образи Сонця: *святе, чисте, Божє, праведне, благовісне, святочне, священне* [8, с. 564–566]. Показовим також є визначення сонця у «Словнику російської мови» С. І. Ожегова в 3-му та 4-му значеннях: 3) *перен.* чого ‘те, що є джерелом, осередком чогось цінного, високого, життєдайного (висок.)’ **Солнце правды**; 4) ‘гімнастична вправа — обертання тіла навколо турніка (спец.)’ **Крутить солнце** [16, с. 686].

Сонце — чисте (пор. *рос. діал. чистый, как солнце* ‘про чистий, без домішок хліб’: *Хлеб чистый, как солнце* [СРНГ, с. 270]) та вічне: **доки (поки) [й] світу (світа, світ) [й (та)] сонця** — 1) ‘ніколи’: — *Дивувались на шотландську волю І сторонній, чужій люди. Всі казали: «Поки світа сонця, у ярмі шотландський люд не буде!»* (Леся Українка. Роберт Брюс, король шотландський.); 2) ‘довіку, весь час; вічно’: — *Щоб ти ходив, поки світу та сонця!* (М. Номис.). *Казала вона [Марта] мені: — Лише минеться та й забудеться, а добре — довіку зостанеться добрим, житиме поміж людьми поки й світу сонця!* (Мирний) [ФСУМ 1993, с. 788]; *рос. когда солнце задом оборотится* — *народн., жарт.* ‘ніколи’ [БСРП, с. 630].

Водночас, у фразеології, що пов’язана із концептом «сонце», оприямлено таке: навіть ідеальні речі мають певні недоліки, пор.: **и слънцето има петна** (*букв.* і сонце має плями) — *книж.* ‘вживається, щоб акцентувати, що жодна людська справа, навіть дуже досконала, має певні незначні недоліки’ [НФРБЕ, с. 103]; *рос. и на солнце есть пятна* ‘у світі немає нічого, позбавленого недоліків; немає повної досконалості’ [ИЭС, с. 655].

«Сонцю присвячували великі старовинні празники — Різдво, Купала, Коляда та ін.; разом із тим це пов’язано з віруваннями, за якими в дні великих свят сонце на сході переливається різними кольорами; про це явище кажуть: *сонце грає, скаче, стрибає, танцює, гуляє, дрижить, тріпоче, двоїться, кружляє, кланяється, міняється, квітне, красується, до вінця іде, жениться...*», — зазначає В. В. Жайворонок [8, с. 564]. Зв’язок із святами, присвяченими вшануванню Сонця, закарбовують фразеологізми як усталені знаки культури, що здатні приховувати глибинну архаїчну символіку. Так, у підґрунті внутрішньої форми *рос. одес. ФО Ванька-ветанька і Ваня-рутютю* зі значенням ‘сонечко’ лежать міфологічні уявлення давніх слов’ян, пов’язані саме із солярним культом, а південноросійські найменування сонечка, демінутиви «Ваня» / «Ванька», закарбовують архаїчний мотив весілля Сонця — ключовий мотив Іванова дня, в якому Сонце і міфічний наречений Іван стають еквівалентними, докладніше про це див.: [2, с. 75–80]. Шлюбну символіку сонця, архаїчне уявлення про нього як нареченого віддзеркалює *діал. рос. ФО первое солнышко арх.* ‘про першого чоловіка’ [БСРП, с. 631].

Зауважимо, що численні сталі вислови на позначення різноманітних метеорологічних явищ, пов’язаних із сонцем, знайшли відображення у словниках, загальних та фразеологічних, порівняймо, наприклад, *рос. ФО солнце играет* — *народн.* ‘про особливе оптичне явище, пов’язане із сонцем, космічну «гру», що фіксується насамперед на Великдень, Іванов, рідше Михайлів день і Різдво’ [ИЭС, с. 655], а також наведені в «Словаре русских народных говоров» **ФО солнце в рукавицах (в рукавичках)** ‘райдужні або білі кола, плями тощо навколо Сонця, що виникають внаслідок заломлення або відбиття світла крижаними кристалами у верхніх шарах атмосфери’ та **солнце с крестом, солнце с кругами (в кругу), солнце со столбом, солнце с ушами** у тому ж значенні; **сонце в рукавице** ‘про сонце, облямоване туманною смугою, що віщує вітряну погоду (за народними прикметами)’: *Если солнце в рукавице — ветер будет. Вокруг солнца большой круг — это солнце в рукавице; солнце зубы лупит та солнце слезится* ‘йде дощ і одночасно світить сонце’; **солнце нагорает** ‘про захід сонця, коли західна частина неба набуває червонуватого кольору, що за народними прикметами пов’язано з настанням поганої погоди’: *Когда красный закат, говорят солнце нагорает; если летом, дак это к плохой погоде, дождь или ветер будет; а если зимой, то это к холоду; солнце обмирает* ‘про сонячне затемнення’: *У нас было в тот год страшно дело. Когда солнце обмирает, темно-темно делается* [СРНГ, с. 272].

У болгарській фразеологічній картині світу (далі ФКС) опосередковано представлено сонце у фраземах на позначення доволі рідкого метеорологічного явища — дощу при сонці. Характерним для таких фразем є мотив весілля міфологізованих персонажів, переважно тварин, у поодиноких випадках — диявола, і тут анімалістичний / християнський код вдало поєднується з метеорологічним та астрономічним, пор.: **мечка се жени** (*букв.* ‘ведмідь одружується’), **діал. заека се жени** (*букв.* ‘завець одружується’), **дявола се жени** (*букв.* ‘диявол одружується’), **лисицата се жени** (*букв.* ‘лисиця одружується’), **таралежа се жени** (*букв.* ‘їжак одружується’) у спільному значенні ‘вживається у випадках, коли одночасно йде дощ і світить сонце’ [НФРБЕ, с. 77], пор. *рос. діал. лисья свадьба* у тому ж значенні [13, с. 22] або *рос. чёртова (бесовская свадьба)* ‘про снігову хуртовину, вихор’

[ИЭС, с. 625]. У наведених низці ФО простежується глибинне міфологічне підґрунтя фразеологічних образів, створених за спільною структурно-семантичною моделлю: «тварина (ведмідь, заєць, лисиця, їжак) або диявол одружуються». Усі перераховані компоненти-зооніми, так само як і лексичний компонент «диявол», транслюють яскраву багатоглибину культурну символіку.

Первісність сонця, метафора «сонце — творець» лежить у підґрунті створення діалектної ФО *<още> слънце не го е видяло* (букв. <ще> сонце його не бачило) — *діал.* «абсолютно новий» [ФРБЕ, т. 1, с. 98].

Сонце уособлює весь світ, пор. ФО *под слънцето* (букв. під сонцем) — *книж.* «у світі, у цьому світі, на землі» [НФРБЕ, с. 207], *укр. під сонцем* у цьому ж значенні.

Шукати місце під сонцем — означає шукати можливість жити, виживати, пор.: *място под слънцето* (букв. місце під сонцем) — *книж.* «можливість якось жити»: *Търся място под слънцето* [ФРБЕ, т. 1, с. 601]. Сонце тут — символ соціального визнання людини — важливої умови гідного та щасливого життя, пор. *укр. місце під сонцем* «певне становище в житті, в суспільстві» [ФСМ 1998, с. 110] та *рос. место под солнцем* у тому ж значенні.

Сонце — жива істота, пор.: *хваща ме / хване ме слънцето* (букв. сонце хапає / схопило) — «легко, швидко загорати, черніти»: — *Филипе, премести се и ти ... слънцето ще те хване* (Д. Талев, Старата къща) [ФРБЕ, т. 1, с. 466] або *укр. діал. поки сонечко дулі крутитиме* (зі сл. «бути», «перебувати») «дуже довго» [ФСССГД, с. 466]; *рос. кар. солнце пятится* «про скорочення світлого часу доби» [БСРП, с. 631] тощо.

Сонце — мірило правосуддя, пор.: *ще те науча откъде изгрява слънцето* (букв. покажу тобі, звідки сходить сонце) — «суворо тебе покараю, жорстоко розправлюсь із тобою (вживається як погроза)»: *Ако някой гъкнеше в околийското управление, щяха да го научат откъде изгрява слънцето* (Г. Караславов, Изчадия адови) [ФРБЕ, т. 2, с. 528]; *ще ти дам да разбереш откъде изгрява слънцето* (букв. покажу тобі, звідки сходить сонце): *Ще ви се изтърси военна команда, ей! — ви каже отчаян кметът и махаше заплашително с юмрук. Тогава ще разберете вие откъде изгрява слънцето* (Г. Караславов, Обикновени хора). *Гордост на човечеството ли? Да грабна аз една неокастрена, че да ви подбера, та да ви дам да разберете откъде изгрява слънцето!* (Г. Караславов, Да останеш на мене) [Там само]; *ще ти кажа откъде изгрява слънцето* (букв. скажу тобі, звідки сходить сонце): *Ще го науча аз него, като му смъкна кожата това лято! — заклани се той. Ще му кажа откъде изгрява слънцето!* (Г. Караславов, Снаха) [Там само, с. 529]; *ще видиш (да видиш) откъде изгрява слънцето* (букв. побачиш, звідки сходить сонце) — «зле постраждаєш, будеш покараний (загроза)» [Там само, с. 518]. Пор.: *рос. показать кому, где раки зимуют* зі значенням погрози, а також *укр. за хвіст та на сонце (на вітер)* кого «викривати чиїсь непорядні, неправильні, негарні і т. ін. дії, вчинки так, щоб усім було відомо»: *Картопля в кагатах почала горіти, а силос, то, мабуть, уже й згорів. Хто кагатував? Колода. По закутках усі гудуть, от вона і його за хвіст та на сонце* [в газету] (Кучер) [ФСМ 1993, с. 923], у якій за допомогою лексичних компонентів «хвіст» та «сонце», що протиставляються в межах опозиції «профанне / сакральне», схарактеризовано й образно представлено важливу соціокультурну ситуацію.

Сонце — символ удачі, щастя, успіху, наділено винятково позитивними конотаціями, пор.: *и на нашата улица ще огрее слънце* (букв. і на нашій вулиці зійде сонце) — «вживається, коли той, хто говорить, очікує настання щасливих днів або якогось успіху, удачі» та *и на нашата улица ще съмне* (букв. і на нашій вулиці світатиме) у тому ж значенні [ФРБЕ, т. 1, с. 457]; синонімічні *ще дойде слънцето и пред нашата врата* (букв. прийде сонце і до наших воріт) [ФРБЕ, т. 2, с. 519] та *діал. ще доде слънцето и пред наште врата* (букв. прийде сонце і до наших воріт) [НФРБЕ, с. 275]; *огреяло ме е слънчице* (букв. осяяло мене сонечко) — *діал.* «радіти» [ФРБЕ, т. 2, с. 18]; *отде ще ме огрее слънцето* (букв. звідки мене осяє сонце) — після головної частини речення «коли хтось стане щасливим»: *Па те и ергенин имаме. А, Катє, какво ще кажеш? — То что така, бай Матей. Човек не знае отде ще го огрее слънцето* (Кр. Григоров, Раздолчани) [ФРБЕ, т. 2, с. 59]; *отдето се надеях слънце да ме огрей, то оттам ме слана ослани* (букв. там, де сподівався, що сонце мене осяє, паморозь мене оповила) — *діал.* «вживається тоді, коли з людиною трапляється нещастя з того боку, звідки він очікував успіху, удачі, чогось доброго» [НФРБЕ, с. 193]. Пор.: *рос. взойдет солнце и к нам во двор (и на наш двор, и над нашими воротами)* — *народн.* «заклик до терпіння, надії» [БСРП, с. 630]; *придет солнышко и к нашим окошечкам* у тому ж значенні [Там само, с. 631], а також синонімічне *будет и на нашей улице праздник*, де компоненти «солнце» та «праздник» символізують щасливі події в житті людини.

Сонце — символ життєдайної сили і власне життя, а його захід пов'язаний із його закінченням, тобто зі смертю, пор. ФО *зайшло сонце навіки* кому «хто-небудь помер»: *24 липня славному синові українського народу Максимові Рильському зайшло сонце навіки* (Нар. тв. та етн.) [ФСМ 1993, с. 843] або загальновідомий образний вислів В. Ф. Одоевського «Солнце русской поэзии закатилось».

Сонце в болгарській ФКС — символ краси і здоров'я: *грия като ясно слънце* (букв. світити, як ясне сонце) — *нар.-поет.* «дуже вирізнятися своїм кольором, свіжістю та вродою» [НФРБЕ, с. 63]; *нар.-поет. свєтя като <ясно> слънце* (букв. світити, як <ясне> сонце) у тому ж значенні [Там само, с. 232–233].

Імпліцитно й експліцитно сонце протиставляється хмарам, пор. ФО *засмял се е като слънце от облак* (букв. почав сміятися, як сонце з-за хмари) — *діал. жарт.* ‘дуже сварливий, злий’ [ФРБЕ, т. 1, с. 359], в основі створення якої — метафоричне переосмислення хмари як чогось негативно-го. Пор.: <*чорні (важкі, грозові)*> *хмари збираються (згущуються, скупчуються, нависають) / зібралися (згустилися, скупчилися, нависли)* над ким, чим — ‘кому-, чому-небудь загрожує неприємність, горе, біда і т. ін.’: *Над головою Василини збиралися чорні хмари* (Н.-Лев.) [ФСУМ 1993, с. 928]; *наганяти (нагонити) / нагнати чорну хмару* на кого ‘псувати настрої кому-небудь; засмучувати когось’: *Було видно, що старий Коваль не в настрої..., оцей виїзд молодих нагнав на нього чорну хмару* (Кучер) [Там само, с. 521]; *рос. сгустились тучи* над кимось ‘хто-небудь зазнає неприємностей; для когось настали важкі часи’ тощо.

З іншого боку, сонце асоціюється із чимось буденним та профанним, символізує буття, повсякденне і звичне для людини явище (пор. *рос. не замечать как воздух*, де синонімом сонця виступає повітря), про що свідчить ціла низка ФО: *майките ни на едно слънце са сушили ризите си* (букв. наші матері під одним сонцем сушили сорочки) — *діал., ірон.* ‘зовсім не близькі, не родичі’: — *Нека най-напред бай Ставри да иде при него... да го поразприказва... —... Иди ти! — Близки сте де — смънка Петелката и се отдръпна назад. — Ба, майките ни на едно слънце са сушили ризите си — отвърна троснато Ставри* (Г. Караславов, Изчадия адови) [ФРБЕ, т. 1, с. 570]; *майките ни на едно слънце си пекли задника* (букв. наші матері під одним сонцем зади гріли) — *діал. ірон., грубо* ‘зовсім не близькі, не родичі’ [Там само]; <*моя майка и негова*> *на едно слънце си сушили дрехите* (букв. <моя мати і його> під одним сонцем сушили одяг) — *діал., ірон.* ‘зовсім не близькі, не родичі’ [Там само, с. 595]; *на едно слънце сме се пекли* (букв. під одним сонцем грілися) — *ірон.* ‘зовсім не близькі, не родичі’: — *Не е дотам чужд: зълвата на неговия дядо е била стрина на лелята на баба ти. — На едно слънце се пекли!* (Ив. Вазов, Службогонци) [Там само, с. 629]; *на едно слънце сме се поскали* (букв. під одним сонцем вошей ловили) — *діал. ірон.* ‘зовсім не близькі, не родичі’ [Там само]. Характерним для цього «семантичного множинника» (вислів Ю. О. Шепеля, див.: [23, с. 245]) є поєднання лексеми «слънце» із компонентами такого ж «буденного», профанного змісту: «риза», «дрехи», «задник» тощо, що визначає лінгвокультурний фон фразеологізмів. За цією ж структурно-семантичною моделлю побудована й російська ФО *на одном солнце портянки сушили* — *пск. жарт., ірон.* ‘про дуже далекого родича, віддалену спорідненість’ [БСРП, с. 630], у якій лексема «солнце» набуває «десакралізованих», «побутових», конотацій, поєднуючись із лексемою «портянки»; проте *рос., кар., жарт. на одном солнце онучи сушили* вживається в значенні ‘про людей, рівних за якимись якостями; про тих, хто знаходиться в однаковому становищі’ [Там само].

У поодиноких випадках буденним у болгарській ФКС виявляється і місяць, становлячи разом із сонцем один асоціативний ряд, пор.: *на едно слънце сме яли, на една месечина спали* (букв. під одним сонцем їли, під одним місяцем спали) — *діал. ірон.* ‘зовсім не близькі, не родичі’ [ФРБЕ, т. 1, с. 629]. Та ж сама структурно-семантична модель може бути використана і в іншому сенсі, в значенні ‘не любити когось, ненавидити, не мати бажання спілкуватися із кимось’, проте символіка буденності, повсякденності, «звичайності» сонця зберігається, пор.: *не си простирам дрехите на едно слънце* с някого (букв. не вішати свій одяг під одним сонцем з кимось) — *діал.* ‘взагалі нікого не любити, дуже ненавидити когось’ [ФРБЕ, т. 1, с. 722]; *не си простирам дрехите на едно слънце* с някого (букв. не вішати свій одяг під одним сонцем з кимось) — *діал.* ‘не любити когось, не бажати спілкуватися з кимось’ [НФРБЕ, с. 179].

Стилістично знижені конотації фіксують регіональні українські ФО із компонентом «сонце» *по-сміхатися на сонечко* ‘бути дурнуватим’ [ФССССГД, с. 467]; *перегрітися на сонці* ‘бути недоумкуватим, дурнуватим’ [Там само]; *сонце сходить* ‘з’являється лисина’ [Там само] та інші.

У болгарській фразеології сонць може бути декілька, і тут сонце співвідноситься із доленосними подіями в житті людини, пор.: *какво слънце ще ме грее* (букв. яке сонце мене осяє) — ‘<не> знаю, що зі мною станеться’ [ФРБЕ, т. 1, с. 468]; *огря ме и това слънце [ще ме огрее и това слънце]* (букв. осяло мене і це сонце (і це сонце осяє мене)) — *діал.* ‘пережив (переживу) і це, і це сталося (станеться) зі мною’: *Младата коленичила пред майка си, изповяда й със сълзи злочестината си. Ох, чедо мое!... И това ли слънце имаше да ни огрее!* (И. Р. Славейков, Цариградски потайности (превод)) [ФРБЕ, т. 2, с. 18]; *няма да ме огрее това слънце* (букв. мене не осяє це сонце) ‘зі мною цього не станеться’ [Там само].

Сонце може бути як загальнолюдським, так і індивідуальним, особистим: *ще те огрее моето слънце* (букв. тебе осяє моє сонце) — *діал.* ‘хтось отримає від когось те, що хоче; хтось досягне чогось із кимось’: — *Тази пък залудяла по даскала... Не ще да го огрее него нашето слънце, не ще... — Огряло го е, че заминало! ... Дето си лъже ума само!* (Ц. Церковски, Театрални забавалки) [ФРБЕ, т. 2, с. 528]]. За народними міфологічними уявленнями, як зауважує І. Георгієва, існувало два сонця, які рухалися різними шляхами; проте, відомим було й повір’я, згідно з яким сонце лише одне, змінює свій шлях відповідно до пори року — зимньої або літньої [6, с. 19–20].

Цікавим, на нашу думку, є поєднання декількох кодів у створенні яскравих фразеологічних образів. Так, поєднання астрономічного та предметного кодів, зокрема концептів «решето» та «сонце», знаходимо у фразеологізмі *затулям / затуля слънцето с решето* (букв. загороджувати / загородити

сонце решето) — *діал.* ‘займатися марною, безглуздою роботою’ [ФРБЕ, т. 1, с. 364], пор.: *рос. носить воду решето* — *укр. решето у воді зірки ловити* ‘марно витрачати час; байдикувати’ [ФСУМ 1993, с. 447]; *дурних у решето ловити* у тому самому значенні. Очевидно, що *решето* в народній культурі стало символом марної, безглуздої роботи, а в підґрунті створення фраземи лежить оксюморон: не можна загородити сонце решето або носити воду через його дірявість та нещільність. Залучення *решета* до створення фразеологізму як знаку культури, ймовірно, зумовлено і його круглою формою, що й стало підґрунтям вдалого порівняння. Загальновідомою є роль у різноманітних ритуальних комплексах таких важливих символів народної культури, як *вінок, калач, коровай*, у підґрунті яких лежить сакралізація сонця і яким притаманна насамперед шлюбна та продукуюча символіка, що відбито в численних ФО, порівняймо: *рос. одес. отдать калач* [кому] — ‘відмовити нареченому; відмовити комусь під час сватання. Пов’язано зі звичаєм віддавати калач тим, хто сватає, на знак незгоди вийти заміж’: *Дуся addāla йимю калач. Дуся addāla калач, ни жиний — значит, Дуся ни статела* (Возн., 2020) [ФСРГО, с. 149]; *укр. забрати (зірвати, зняти і т. ін.) вінок* у кого ‘позбавити незайманості’: *Вона не тяжка, але вінок забрав я в неї* (Вільде) [ФСУМ 1993, с. 299]; *рос. одес. Сыр, каравай принимайте, [наших] молодых одаряйте!* — обряд. ‘слова, які вимовляли під час весілля тоді, коли гості дарували нареченим подарунки, тобто «дарились»’: *Дарылися на втардй день, сходилися, застолье было, нивесту у платок накрыли, рэжуть каравай, кусочик брынзы чи шчырку давали и гаварыли: «Сыр, каравай прынимайтя, маладых адаряйтя!»* (Вед., 2019; Возн., 2020) [ФСРГО, с. 205] тощо. Асоціативний зв’язок із сонцем предметів, що мають круглу форму, можна простежити і на прикладі ФО *як циган сонцем* (крутити, вертати і т. ін.) — ‘вправно, дуже’: — *Для інших він працівник райвідділення, лейтенант, авторитет, а для неї [Марисі Павлівни] просто Костя, почувається, що крутить ним це дівча, як циган сонцем* (О. Гончар. Бригантіна) [ФСУМ 1998, с. 213]. Російський регіональний еквівалент цієї фраземи зафіксовано нами і у ФСРГО, пор.: *вертеть кем как цыган солнцем* — *курськ.-орл., жарт.-ірон.* 1) ‘распоряжаться, командовать кем-л’. Син.: *вертеть кем как цыган шатром*; 2) ‘держат в неопределённости кого-л., не давая конкретных обещаний’: *Он сам ни знает, што хочитъ. З девачкай фстричаицца, а ни жэницца. Вертитъ ёю, как цыган сонцем, а анъ фсе терпитъ* (Прим., 2017–2018) [ФСРГО, с. 48]. Наведені приклади відбивають стереотипні уявлення про циган, які часто виступали у мандрівних циркових колективах із гімнастичними номерами з використанням палаючого обручу, який нагадує сонце.

Відзначимо також, що мотив загороджування сонця, представлений як у болгарській (див. вище), так і в українській та російській, переважно народній, фразеології, сприймається як антинорма і завжди має негативне забарвлення, пор.: *укр. діал. затуляти сонце* — *ірон.* ‘вихвалитися’ [ФССССГД, с. 467]; *рос. одес. застить солнце* кому — ‘заважати комусь жити’: *Я же йимю (хазяину) сонце ни затью* (Б. Пл.) [ФСРГО, с. 95].

Поєднання анімалістичного та астрономічного кодів спостерігаємо в цілій низці ФО, у яких народні спостереження за поведінкою домашніх тварин на сонці стали основою створення яскравих образів, пор.: *като пуйце на слънце*, замислям се (*букв.* як індилення на сонці (замислюватися)) — *діал., жарт.* ‘глибоко, дуже (замислюватися)’ або *діал. жарт. като мисирче на слънце* (*букв.* як індилення на сонці) у тому ж значенні [ФРБЕ, т. 1, с. 506]; *замислил съм се като петел на слънце* (*букв.* замислився, як півень на сонці) — *діал.* ‘дуже хвилюватися, тривожитися; непокоїтися через щось’ [НФРБЕ, с. 87].

Стереотипне уявлення про те, що в сонячний день, на відміну від дощового, треба працювати, виконувати сільськогосподарські роботи, відбито у фразеологізмах, що віддзеркалюють недоречність лягання спати вдень, пор.: *на свещица попрела, на слънчице поспала* (*букв.* при свічечці попряла, на сонечку поспала) — *діал., ірон.* ‘про людину, яка не вміє правильно розподіляти та організовувати свій час і працює тоді, коли це найбільш незручно і не потрібно’ та *діал., ірон. на месечника попрела, на слънчице поспала* (*букв.* при місяці попряла, на сонці поспала); *на свещица поседела, на слънце поспала* (*букв.* при свічечці посиділа, на сонечку поспала) у тому ж значенні [ФРБЕ, т. 1, с. 665].

У значенні ‘нічого не робити, байдикувати’ або ‘спати’ вживається низка ФО з компонентом «сонце», пор.: *рос. глотать солнце* та *за солнцем лежать* ‘байдикувати, ледарювати’; *солнце сосать* ‘дрімати, спати’ [СРНГ, с. 271]; *укр. гріти зуби на сонці* ‘займатися несуттєвими розмовами, відпочиваючи в теплу пору року надворі, поза приміщенням’: *Гріють зуби на сонці (сказано про жіноту, що весною, в свято, посідали під тином і скрекочують собі)* (Укр. присл.) [ФСУМ 1993, с. 198] та інші.

Онтологічні властивості сонця — світло та тепло, які воно віддає і завдяки яким не може охолонути або під ним неможливо змерзнути, вдало обіграні в народній фразеології, пор.: (чакам) *като изстинал на слънце* (*букв.* (чекати) як той, хто на сонці замерз) — *діал.* ‘з великим нетерпінням (чекати)’ [НФРБЕ, с. 117]; *діал.* (радвам се) *като озебнал на слънцето* (*букв.* (радіти) як той, хто на сонці замерз) у тому ж значенні [Там само, с. 124]; (радвам се) *като помръзнал на слънце* (*букв.* (радіти) як той, хто на сонці замерз) — *діал.* ‘дуже (радіти)’ [Там само, с. 127]. Проте, випікати хліб на сонці — не варто, пор.: (суров) *като че ли е на слънцето печен* (*букв.* (сирий) ніби випечений на сонці) — *діал.* (Хасковско) ‘про хліб — зовсім (сирий, непропечений)’ [Там само, с. 136].

Цікаво, що орієнтація за сонцем у просторі і часі не знайшла відображення в болгарській ФКС, проте є широко представленою в українській та російській мовах, пор., напр.: *до світ сонця* 'дуже рано, перед настанням дня': – *Грай, музико! До світ сонця Все проп'ю, щоб люди знали!* (Граб.) [ФСУМ 1993, с. 783]; *діал. ще й сонце не снідало* 'дуже рано' [ФСССГД, с. 467]; *рос. діал. сонце пришло (прийдёт) на ветер* 'сонце порівнялося з одним із румбів компасу, що визначає точний напрямок вітру' [СРНГ, с. 272]; *от солнца — сибір. 'на північ'* [БСРП, с. 630]; *солнце в берёзах (в ветках)* — *перм. 'про настання вечора'* [Там само] і т. ін.

Відсутнє у болгарській лінгвокультурі і позначення місяця за допомогою концепту «сонце»; проте в українській та російській мовах знаходимо численні приклади, у яких сонце позначає місяць, пор.: *козацьке сонце* та *циганське сонце* в спільному значенні 'місяць': *Холодне циганське сонце світило тепер уже їм десь із-за потилиці* (О. Гончар) [СФУМ, с. 675]. Це відбиває стереотипні уявлення про козаків та циган, які часто подорожували вночі і замість сонця орієнтувалися за місяцем. Цікаві приклади фразеологічної номінації місяця наводять І. О. Подюков. Пор.: *поволж. бурлацкое солнышко; яросл. волжское солнышко; волог. казанское солнышко; перм. цыганское солнышко*, а також *нім. de zweit Sün* (букв. друге сонце); *Hamborger Sün* (букв. гамбурзьке сонце); *Swedesch Sün* (букв. шведське сонце); *Mäkelborger Sün* (букв. мекленбурзьке сонце); *Bubensonne* (букв. сонце шахраїв); *Hirtsonne* (букв. сонце пастухів); *Sonne der Dummen* (букв. сонце дурнів), у яких «активізовано ідею світила тих, хто бродяжить, активний уночі, а також, можливо, як “насмішка” над географічними сусідами — відсилення на сторони горизонту, де зазвичай з'являється Місяць» [13, с. 28–29].

Висновки. Отже, дослідивши лінгвокультурний зміст болгарських фразеологізмів, що згруповані в межах астрономічного коду культури навколо концепту «сонце» (болг. «слънце»), відзначимо таке.

Сонце широко представлено в болгарській фразеології. Болгарська ФКС явно або приховано віддзеркалює насамперед його сакралізацію, життєдайну силу, винятково позитивне забарвлення, що сягає своїм корінням архаїчної традиції вшанування сонця та пов'язано зі сформованою в межах цієї традиції ustalеною системою народних обрядів, ритуалів і звичаїв.

Сонце представлено за допомогою основної метафори «сонце — творець», що відсилає до релігійного коду культури і зумовлює низку похідних культурних смислів: «сонце — весь світ», «сонце — мірило правосуддя», «сонце — успіх, удача, щастя», «сонце — жива істота», «сонце — краса та здоров'я» тощо.

Водночас, болгарська ФКС закріплює сприйняття сонця як звичного, повсякденного явища, що відображено і в структурно-семантичній організації ФО: компонент «сонце» поєднується із компонентами, яким притаманна «буденна», «побутова» символіка. Розкрито у болгарській ФКС і онтологічні властивості сонця — світло та тепло, які воно віддає. У створенні яскравих фразеологічних образів залучено різні лінгвокультурні коди: анімалістичний і астрономічний; предметний і астрономічний тощо. Віддзеркалено архаїчне уявлення про існування декількох сонць, що характерно саме для болгарської ФКС. Приховане міфологічне підґрунтя містять ФО на позначення дощу при сонці.

На відміну від інших розглянутих нами ФКС, української та російської, у болгарській ФКС не представлено орієнтацію за сонцем у просторі і часі. Відсутні фраземи на позначення місяця за допомогою концепту «сонце».

В українській і російській ФКС віддзеркалено як сакралізацію сонця, так і його «звичайність», «повсякденність». В обох мовах зафіксовано численні сталі вислови на позначення різноманітних метеорологічних явищ, пов'язаних із сонцем. Виразно представлені символи традиційної народної культури *вінок, калач, коровай*, яким притаманні шлюбні та продукуючі смисли і в яких відбито культ сонця.

Мотив загороджування сонця супроводжується негативними конотаціями в усіх трьох мовах.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо глибинний аналіз інших складників болгарського астрономічного лінгвокультурного коду на матеріалі фразеології.

Л і т е р а т у р а

1. Арефьева Н. Г. Астрономічний лінгвокультурний код у болгарській фразеології (концепт «небо»). *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*, 2023. № 37. С. 18–33.
2. Арефьева Н. Г. Фразеологія російських переселенських говірок Півдня України : лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 / ОНУ імені І. І. Мечникова; ДНУ імені Олеся Гончара. Одеса, 2021. 695 с.
3. Арікова Н. І. Астрономічний лінгвокультурний код у румунській фразеології. *Філологічні студії* : збірник наукових статей студентів філологічного факультету. Вип. XIV. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2023. С. 8–12.
4. Арікова Н. І. Астрономічний лінгвокультурний код у слов'янській і румунській фразеології : кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2023. 74 с.
5. БСРП — Мокиенко В. М., Никитина Т. Г. Большой словарь русских поговорок. Москва : ЗАО «ОЛМА Медиа Групп», 2007. 784 с.
6. Георгиева И. Българска народна митология. Второ преработено и допълнено издание. София : Наука и изкуство, 1993. 258 с.

7. Даниленко Л. И. Культурная семантика славянской архаической идиоматики : золотой поросёнок и солнечный зайчик. *Slavica Slovaca*, 2021. Ročník 56, číslo 1. S. 69–78.
8. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : Словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
9. Іліаді О. І., Дерік І. М. Міфологічний ракурс мовної картини світу (місяць і сонце у фразеології). *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*, 2023. № 37. С. 5–17.
10. ИЭС — Русская фразеология. Историко-этимологический словарь : ок. 6000 фразеологизмов / А. К. Бирих, В. М. Мокиенко, Л. И. Степанова; под ред. В. М. Мокиенко. 3-е изд., испр. и доп. Москва : Астрель : АСТ : Люкс, 2005. 926 [2] с.
11. Калоянов А., Анчева Д. Образът на слънцето в българските митология, фолклор и паневритмия. *Паневритмията като система за хармонично развитие на човека и общество : трета научна конференция (2005) и участия в различни конференции през 2006–2007 г. Доклади.* / състав. А. Янкова, Д. Анчева; ред. Д. Чернева; под науч. ред. на проф. Д. Кайков. София : Ин-т за изследване и прилагане на Паневритмията, 2007. С. 63–86.
12. НФРБЕ — Анкова-Ничева К. Нов фразеологичен речник на българския език. София : УИ «Св. Климент Охридски», 1993. 464 с.
13. Подюков И. А. Народная фразеология в зеркале народной культуры : учеб. пособие. Пермь : ПГПИ, 1990. 127 с.
14. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови : етимологічний та етнолінгвістичний аспекти : монографія. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с.
15. СРНГ — Словарь русских народных говоров / Андреева-Васина Н. И., Колоско Е. В., Мызников С. А.; гл. ред. Ф. П. Сороколетов. СПб. : Наука, 2005. Вып. 39. 344 с.
16. СРЯ — Ожегов С. И. Словарь русского языка. Около 57000 слов. Изд. 11-е, стереотип. Москва : Русский язык, 1975. 846 с.
17. СФУМ — Словник фразеологізмів української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. Київ : Наук. думка, 2003. 788 с.
18. ФРБЕ — Фразеологичен речник на българския език : в 2 т. / К. Ничева, С. Спасова-Михайлова, К. Чолакова. София : БАН, 1974–1975. Т. 1–2.
19. ФСРГО — Арефьева Н. Г. Фразеологічний словник російських говірок Одещини. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. 236 с.
20. ФСУМ 1993 — Фразеологічний словник української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наук. думка, 1993. 984 с.
21. ФСУМ 1998 — Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.
22. ФСССГД — Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник східнослов'янських і степових говірок Донбасу. 6-е вид., доп. й переробл. Луганськ : «ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 552 с.
23. Шепель Ю. О. Мова — це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять (О. Гончар). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 3. 2021. С. 242–246. (Рец. на моногр.: Н. Г. Арефьева. Фразеология русских переселенческих говоров Юга Украины) / науч. ред. Е. Н. Степанов. Одесса : Астропринт, 2021. 352 с.).

References

1. Arefieva, N. G. (2023), “Astronomical Linguocultural Code in Bulgarian Phraseology (the concept «sky»)”, *Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Linguistic Sciences* [“Astronomichnyi linhvokulturnyi kod u bolharskii frazeolohii (kontsept «nebo»)”, *Naukovyi visnyk PNPUI im. K. D. Ushynskoho, Lihvistychni nauky*], Astropoint Publishing House, Odessa, Issue 37, pp. 18–33.
2. Arefieva, N. G. (2021), *Phraseology of Russian Migrant Dialects of the South of Ukraine : Linguocultural and Lexicographic aspects* : Thesis for a Doctoral Degree in Philology [Frazеологія російських переселенських говірок Півдня України лінгвокультурологічний та лексикографічний аспекти : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02]. Odessa I. I. Mechnikov National University; Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 695 p.
3. Arikova, N. I. (2023), “Astronomical linguocultural code in Romanian phraseology”, *Philological Studies : the Students of the Philological Faculty Scientific Research Issues Collection* [“Astronomichnyi linhvokulturnyi kod u rumunskii frazeolohii”, *Filologichni studii : zbirnyk naukovykh statei studentiv filolohichnoho fakultetu*], Odessa I. I. Mechnikov National University, Philological Faculty, Odessa, Issue XIV, pp. 8–12.
4. Arikova, N. I. (2023), *Astronomical linguocultural code in Slavic and Romanian phraseology* : qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education [Astronomichnyi linhvokulturnyi kod u slovianskii i rumunskii frazeolohii : kvalifikatsiina robota na zdobuttia druhoho (mahisterskoho) rivnia vyshchoi osvity], Odessa I. I. Mechnikov National University, Philological Faculty, Odessa, 74 p.
5. BSRP — Mokienko, V. M., Nikitina, T. G. (2007), *Great Dictionary of Russian Sayings* [Bolsheoy slovar' russkikh pogovorok], CJSC «OLMA Media Group», Moscow, 784 p.
6. Georgieva, I. (1993), *Bulgarian Folk Mythology* [Balgarska narodna mytologiya], Nauka i izkustvo Publishers, Sofia, 260 p.
7. Danylenko, L. I. (2021), “Cultural semantics of Slavic archaic idioms : golden pig and sunny bunny”, *Slavica Slovaca* [“Kulturnaya semantika slavyanskoy arhaicheskoy idiomatiki : zolotoy porosyonok i solnechnyi zaychik”, *Slavica Slovaca*], Ročník 56, číslo 1, pp. 69–78.
8. Zhayvoronok, V. V. (2006), *Signs of Ukrainian ethnoculture* : dictionary-directory [Znaky ukrayinskoyi etnokultury : slovnyk-dovidnyk], Dovira, Kyiv, 703 p.
9. Iliadi O. I., Derik I. M. (2023), “Mythological perspective of the Linguistic Worldview (the Moon and the Sun in Phraseology)”, *Scientific Research Issues of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, Linguistic Sciences* [“Mifolohichnyi rakurs movnoi kartyny svitu (misiats i sontse u frazeolohii)”, *Naukovyi visnyk PNPUI im. K. D. Ushynskoho, Lihvistychni nauky*], Issue 37, pp. 5–17.
10. IES — Birikh, A. K., Mokienko, V. M. (ed.), Stepanova, L. I. (2005), *Russian Phraseology. Historical and Etymological Dictionary* : about 6000 phraseological units [Russkaya frazeologiya. Istoriko-etimologicheskii slovar' : ok. 6000

frazеологізмів], 3rd ed., corr. and add., Interdepartmental Boris A. Larin vocabulary cabinet, St. Petersburg State Univ., Astrel, AST, Lux, Moscow, 926 [2] p.

11. Kaloyanov, A., Ancheva, D., (2007), "The Image of the Sun in Bulgarian Mythology, Folklore and Paneurhythmy", *Paneurhythmy as a System for the Harmonious Development of Self and Society* : 3rd scientific conference (2005) and participation in various conferences in 2006–2007. Conference papers ["Obrazt na slantseto v balgarskite mitologiya, folklor i panevritmiya", *Panevritmiyata kato sistema za harmonichno razvitiye na choveka i obshestvo* : tretа nauchna konferentsiya (2005) i uchastiya v razlichni konferencii prez 2006–2007 g. Dokladi], compiled by A. Yankova, D. Ancheva; D. Cherneva (ed.); D. Kaykov (scientific ed.), Institute for Research and Application of Paneurhythmy, Sofia, pp. 63–86.

12. NFRBE — Ankova-Nicheva, K. (1993), *New Phraseological Dictionary of Bulgarian Language* [*Nov frazeologichen rechnik na balgarskiya ezik*], UI «Sv. Kliment Ohridski», Sofia, 464 p.

13. Podyukov, I. A., (1990), *Folk Phraseology in the mirror of Folk Culture* : textbook [*Narodnaya frazeologiya v zerkale narodnoy kultury* : uchebnoe posobie], PSPI, Perm', 128 p.

14. Savchenko, L. V. (2013), *Phenomenon of Ethnocodes of Spiritual Culture and Phraseology of Ukrainian Language: Etymological and Ethnolinguistic Aspects* : monograph [*Fenomen etnokodiv dukhovnoi kultury u frazeologii ukrainskoi movy : etymologichny ta etnolinhvistychny aspekty* : monohrafiya], Dolia, Simferopol, 600 p.

15. SRNH — *Dictionary of Russian Folk Dialects* (2005) [*Slovar' russkikh narodnykh govorov*], N. I. Andreyeva, Ye. V. Kolos'ko, S. A. Myznikov; F. G. Sorokoletov (eds.), Nauka, Issue 39, 344 p.

16. SRYA — Ozhegov, S. I. (1975), *Dictionary of Russian Language* [*Slovar' russkogo yazyka*], Russkiy yazyk, Moscow, 846 p.

17. SFUM — *Dictionary of Ukrainian Phraseological Units* (2003) [*Slovyk frazeologizmiv ukrainskoi movy*], V. M. Bilonozhenko et al. (ed.), Naukova dumka, Kyiv, 788 p.

18. FRBE — *Phraseological Dictionary of Bulgarian Language* (1974–1975) : in 2 vol. [*Frazeologichen rechnik na balgarskiya yezik*], K. Nicheva, S. Spasova-Mikhaylova, K. Cholakova (eds.), Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Vol. 1–2.

19. FSRGO — Arefieva, N. G. (2020), *Phraseological Dictionary of Russian dialects of Odesa region* [*Frazeologichnyi slovyk rosiyskikh hovirok Odeschyny*], Odesa I. I. Mechnikov National University, Odesa, 236 p.

20. FSUM 1993 — *Phraseological Dictionary of Ukrainian Language* (1993) [*Frazeologichnyi slovyk ukrainskoi movy*], V. M. Bilonozhenko et al. (comp.), Naukova dumka, Kyiv, 984 p.

21. FSUM 1998 — Uzhchenko, V. D., Uzhchenko, D. V. (1998), *Phraseological Dictionary of Ukrainian Language* [*Frazeologichnyi slovyk ukrainskoi movy*], Osvita, Kyiv, 224 p.

22. FSSSSHD — Uzhchenko, V. D., Uzhchenko, D. V. (2013), *Phraseological Dictionary of Eastern Slobozhanshchina and Steppe Dialects of Donbas* [*Frazeologichnyi slovyk skhidnoslobozhanskykh i stepovykh hovirok Donbasu*], Luhansk Taras Shevchenko National University, Luhansk, 552 p.

23. Shepel, Yu. O., (2021) "Language is the depths of a people's spiritual life, its historical memory... (O. Honchar)", *Scientific notes of V. I. Vernadsky Taurida National University, Series "Philology. Journalism"*. Review of N. G. Arefieva's monograph "Phraseology of Russian Migrant Dialects of the South of Ukraine" / Ye. N. Stepanov (scientific editor). Odesa : Astroprint publishing house. 352 p. ["Mova — tse vsi hlybynni plasty dukhovnoho zhyttia narodu, yoho istorychna pamiat (O. Honchar)", *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho, Seriya «Filolohiya. Zhurnalistyka»*. Rec. na monogr.: N. G. Arefieva. *Frazeologiya russkikh pereselencheskikh govorov Yuga Ukrainy* / nauchn. red. Ye. N. Stepanov. Odesa : Astroprint, 2021. 352 s.], Vol. 32 (71), № 6, Part 3, pp. 242–246.

Natalia G. AREFIEVA,

Doctor of Philological Sciences (Grand Ph. D), Professor of the Chair of Social Sciences, Odesa National Medical University, 13 Olhivska, 13, Odesa, 65082, Ukraine; Professor of the Chair of Applied Linguistics, Odesa I. I. Mechnikov National University, 24/26 Frantsuzkyi blvd, Odesa, 65058, Ukraine; tel.: +38 0958663287; e-mail: n.arefieva@onu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0002-4974-9157>.

SUN IN THE MIRROR OF BULGARIAN PHRASEOLOGY

Summary. The purpose of the article is to analyze the concept "sun" in Bulgarian phraseology. The object of the study is phraseological units grouped around this concept; the subject is their linguistic and cultural originality. The study, within the framework of linguocultural approach, used both general specific methods — descriptive and comparative, the method of analysis and synthesis, and purely linguistic ones, in particular the method of linguocultural interpretation, conceptual analysis, the method of structural-semantic modeling. The scientific novelty of this research is determined by the fact that for the first time in foreign and domestic linguistics, the concept "sun" has been studied on the basis of Bulgarian, literary and dialect phraseology against the background of phraseology of other Slavic languages, in particular Ukrainian and Russian. The obtained results of the study allow us to draw conclusions, first of all, regarding the sacralization of the sun in all three languages, which correlates with religious code of culture, which is distinguished by an exclusively positive coloring, which goes back to the archaic tradition of honoring the sun and is associated with the customs, formed by this tradition. At the same time, the conducted research allow us to focus on some differences in representation of the sun in various phraseological pictures of the world and its associations with something everyday and familiar. The practical value lies in the possible use of the research results in the field of phraseology, linguoculturology, ethnolinguistics, cognitive linguistics, linguosemiotics, intercultural communication and translation studies. The prospects of this research can be seen in the further detailed study of the Bulgarian phraseological picture of the world within the framework of astronomical linguocultural code.

Key words: Bulgarian phraseology, the concept "sun", linguocultural code, phraseological unit, phraseological picture of the world, Ukrainian language, Russian language.

Статтю отримано 15.03.2025 р.